

סימן ו'

ריבוי תביעות ב'מרבחה בחבילה' (י ע"א)

א. שיטת רש"י והרמב"ם ב'מרבחה בחבילה'

הגמרא בדף י ע"א מדברת על מקרה של אדם ש"מרבחה בחבילה":

מתקיף לה רב ששת: והא איכא מרבחה בחבילה! היכי דמי? אי דבלאו איהו לא
אזלא – פשיא! אלא דבלאו איהו אזלא – מאי קא עביד?

רש"י (ע"ב, ד"ה "מרבחה בחבילות") מסביר שמדובר באדם שהוסיף חבילות של עצים לתוך
מדורה. ובלשונו: "שריבה חבילות זמורות בהדלקה של חבירו וקירבה ע"י החבילות
לגדיש אחרים...".

הרמב"ם (פ"ו מהל' חובל ומזיק ה"ד) מסביר את המקרה בצורה שונה:

חמשה שהניחו חמש חבילות על הבהמה ולא מתה ובא זה האחרון והניח
חבילתו עליה ומתה. אם היתה מהלכת באותן החבילות ומשהוסיף זה חבילתו,
עון מדת ולא הלכה – האחרון חייב. ואם מתחלה לא היתה מהלכת – האחרון
פטור. ואם אין ידוע – כולן משלמין בשוה.

לשיטת הרמב"ם, "מרבחה בחבילה" זהו מקרה שמדבר על בהמה של אדם שבאו
אנשים ושמו על גבה חבילות¹ ללא רשות הבעלים. לאחר מספר חבילות, מחמת
המשא הכבד, מתה הבהמה. במידה וידוע מתי עצרה: האחרון (שגרם לעצירתה בחבילתו)
חייב. אם לא ידוע: כולם משלמים בשוה.

ב. קושיית הקצה"ח

מקשה בעל קצות החושן (סי' לד סק"ג): הרי יש כלל ידוע: "המוציא מחבירו עליו
הראיה"! מאחר שאין ראיה מוחלטת לזהות ההורג – יפטרו כולם! ומדוע אומר
הרמב"ם ש"אם לא ידוע – כולם משלמים בשוה"? ואי אפשר לומר שהרמב"ם נקט
להלכה נגד שיטה זו וכסומכוס (לה ע"ב) הסובר ש"ממון המוטל בספק – חולקין",
שהרי להלכה מביא הרמב"ם בכמה מקומות את שיטת רבנן ש"המוציא מחברו עליו
הראיה" (פ"ט מהל' נזקי ממון ה"ו, ה"ט).

¹ משא המועבר ממקום למקום בניגוד לסתם "עצים" וכדו'.

אך ניתן לתרץ את קושיית הקצות: כל אדם שמניח חבילה על הבהמה, הוא בעצם שואל שלא מדעת², ונפסק להלכה (פ"ג מהל' גזילה ואבידה הט"ו) שהוא גזלן. אם כן, הרמב"ם סובר, שכאשר לא ידוע מי האחרון – כולם מתחייבים מדין גזלן, ולא מדין אדם המזיק³. יש לדייק ולומר, שגם כאשר ידוע מי גרם לעצירת הבהמה בחבילתו, עדיין יסבור הרמב"ם שכולם חייבים מדין גזלן, אלא שהוא חייב "יותר", שהרי בלעדיו יכלו הם שלא לשלם, אלא להחזיר את הבהמה. ובאמת, אם יתבע הבעלים את אחד ממניחי החבילות שחייב "פחות" מדין גזלן – יוכל לתבוע את אותו אדם שגרם לעצירת הבהמה בחבילתו מדין מזיק.

ג. דין ריבוי תביעות לניזק

לקמן ר"פ עשירי (קיא ע"ב) מובא מקרה שראובן גנב משמעון בהמה ובא לוי והרג את הבהמה. במקרה כזה, סובר רב חסדא, שמעון יכול לתבוע את שניהם: את ראובן מצד דין גזלן, ואת לוי מצד דין אדם המזיק⁴.

יכולה להיות נפקא מינה בין אפשרויות התביעה, במידה ועלות הבהמה השתנתה בין הזמן שראובן גזל, עד לזמן שלוי הזיק: אם יתבע את ראובן לדין – יקבל את עלות הבהמה בזמן הגזילה. אם יתבע את לוי לדין – יקבל את עלות הבהמה בזמן ההזיק.

ואפשר לצייר אפשרות של שלושה אנשים שיוכלו להיתבע: אם שמעון נתן לראובן בהמה לשמור ופשע ראובן, ובא לוי וגזל את הבהמה ולאחר מכן הגיע יהודה והרג אותה – שלושתם יכולים להיתבע ע"י שמעון, והתשלום שיתחייבו בו יהיה ע"פ ערך הבהמה בזמן הפשיעה/גזילה/הזיק.

אך על פי עיקרון זה של ריבוי תביעות לניזק, קשה על ההסבר שהבאנו בשיטת הרמב"ם לעיל: ביארנו, שאם לא ידוע מי עצר את הבהמה – כולם משלמים כדין שואל שלא מדעת. אך מדוע לא יתבע הניזק רק אחד מהם ורק הוא ישלם?

אלא, צריך לומר שלכך התכוון הרמב"ם בדבריו "ואם אין ידוע כולן משלמין בשוה" – במידה ולא ידוע מי הרג, יכול הניזק לבחור מאיזה מהם לתבוע את כספו: כולם בְּרִי-תביעה בצורה שווה.

² ע"פ הגמרא בב"מ מא ע"א, עי"ש.

³ ובאמת סובר הרמב"ם כשיטת רבנן, דאמרינן "המוציא מחבירו עליו הראיה".

⁴ וראוי לציין שבמידה ושמעון תבע את ראובן, יכול ראובן לתבוע את לוי מצד אדם המזיק

ד. קושיא מדין 'הגונב מגנב'

על שיטה זו ניתן להקשות על פי מש"כ הקצות החושן (סי' לד סק"ג) על דברי הגמרא בפרק "מרובה" (סה ע"א):

הגמרא שם דנה, במקרה שבו אדם גזל חבית יין ונשברה. אם הוא שבר אותה **בידיים** – ניתן לתבוע מהגזלן גם מצד גזלן וגם מצד **אדם המזיק**, ולקבל את הערך הגבוה מביניהם. אך אם החבית נשברה **מעצמה** – ניתן לתבוע רק מדין גזלן ועל פי השווי ברגע הגזילה.

מקשה על כך הקצה"ח: מדוע לא נאמר שתהיה אפשרות לתבוע ע"פ כל זמן שנבחר? הרי בעצם זה שהחפץ אצלו, בכל שעה ושעה הוא שוב גזלן! אך מיד מתרץ: הגונב מגנב – פטור⁵, ולכן אין כאן מקום לחיוב חוזר על השווי.

אך אם כן, מדוע ב"מרבחה בחבילה" אני יכול לתבוע כל גזלן שארצה? הרי מהשני והלאה הוא גונב מגנב, ופטור!

ה. פטור הגונב מגנב בשואל שלא מדעת

אך נראה לתרץ שבנידון דידן, ב"מרבחה בחבילה", כל עניין הגזל הוא משום דין "שואל שלא מדעת", ולא מדין גזל ממש. במקרה כזה, לא קיים דין "הגונב מגנב – פטור", ואפשר לתבוע כל אחד מהשואלים.

אך עדיין אפשר לשאול על שיטת הרמב"ם: שמא הבהמה עמדה כבר בחבילות הראשונות, ויוכלו לטעון כל השאר שגזלו בהמה "מתה" ולא יוכל הבעלים לתבוע אותם!

ונראה לומר שאפילו אם נעצרה הבהמה, עדיין לא יחשב הדבר כאילו "מנא תבירא תבר", שהרי ניתן להוריד מעליה את החבילות ו"להחיות" אותה. אלא שאם מתה, עצם העצירה שלה הוא **סימן** לחובתו של בעל החבילה האחרונה (החבילה שאחריה נעצרה). ואם כן, כל אחד מהם שאל שלא מדעת בהמה חיה, שהשווי שלה הוא **שווי מלא**, ויוכל הבעלים לתבוע את מי שירצה.

⁵ לדעת הקצות הפטור הוא לגמרי, ודלא כמו שיטת החזו"א בב"ק סי' טז אות ז (ובמהדורה ע"פ דפוס: דף קטו ע"א, ד"ה "שינוי רשות") שפוטרת רק בכפל. וכן מובא באור שמח פ"ג מהל' גניבה ה"ב, ובאמרי משה סי' לב, שפטור רק מכפל.